

## ВОЛОНТАРИЗМ ЯК ТЕЧІЯ ІРРАЦІОНАЛІЗМУ У ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

**Музика Марія Петрівна - аспірант кафедри теорії та історії держави і права  
Хмельницького університету управління та права**

**УДК 340.12**

У статті досліджується волюнтаризм як вид ірраціоналізму у праві. Розглянуто як спільне, так і відмінне у філософсько-правових концепціях волі у А. Шопенгауера і Ф. Ніцше. Спільне у розумінні феномена волі у філософії двох мислителів наступне: осмислення розуму лише як здатності, що виділяє суб'єктивність людської особистості; розуміння волі як надіндивідуального феномена, який має характер субстанційної основи правового буття; право повинне впливати на волю, а не на інтелект людини; воля є первинною по відношенню до свідомості і мислення; воля нерозривно пов'язана з людською діяльністю; людина – це ірраціональна істота, котра живе інстинктами, несвідомими спонуканнями.

Різниця у трактуванні феномена волі у філософії А. Шопенгауера й Ф. Ніцше полягає в тому, що для Фрідріха Ніцше воля є конкретна індивідуальна воля людини, яка виявляє себе як «воля до влади», а точніше «воля до могутності», натомість для А. Шопенгауера воля нескінченна у своїх проявах, вона може бути як Світова, так і індивідуальна; за Ніцше принцип «волі до влади» створює нерівність людей, яка є суттю суспільного життя, вічним пануванням одних над іншими, для А. Шопенгауера воля повинна втілюватися у справедливості, що означає дотримання меж утвердження своєї волі та усвідомлення самообмеження особистістю своєї поведінки; у філософії права А. Шопенгауера для інтерпретації волі властиві песимістичні й аскетичні мотиви, а в концепції «волі до влади» Ф. Ніцше чітко простежуються аспекти активізму й оптимізму.

Запропоновано під волюнтаризмом як видом ірраціоналізму у праві розуміти філософсько-правовий напрям, у якому воля визнається першоосновою правового буття, пізнання та є вирішальною у саморегуляції людиною своєї поведінки та діяльності. Виявлено, що у волюнтаризмі як виді ірраціоналізму у праві, волі притаманні наступні ознаки: оспорує значення розуму як сфери усвідомлення діяльності людини; є першопричиною всіх соціально-правових процесів; визначає хід психологічних та розумових процесів у людини; є рушійною силою розуму та має переваги над правовим раціоналізмом; розуміється як феномен саморегуляції суб'єктом права своєї діяльності; визначається як мотиви, спонукання до дії; визначає спрямованість правового пізнання; формує правове буття; виступає абсолютним началом до правового життя.

Встановлено, що волюнтаризм як вид ірраціоналізму у праві поділяється на два підвиди, в залежності від філософії права двох основних представників: А. Шопенгауера та Ф. Ніцше.

Ключові слова: право, волюнтаризм, ірраціоналізм, філософсько-правова концепція, воля до життя, воля до влади, правове буття, правове пізнання.

В статье исследуется волюнтаризм как вид иррационализма в праве. Рассмотрено как общее, так и отличное в философско-правовых концепциях воли в А. Шопенгауэра и Ф. Ницше. Общее в понимании феномена воли в философии двух мыслителей следующее: понимание под умом только способности, что выделяет субъективность человеческой личности; понимание воли как надиндивидуального феномена, который имеет характер субстанционной основы правового бытия; право должно влиять на волю, а не на интеллект человека; воля первична по отношению к сознанию и мышлению; воля неразрывно связана

с человеческой деятельностью; человек - это иррациональное существо, которое живет инстинктами, бессознательными побуждениями.

Разница в трактовке феномена воли в философии А. Шопенгауэра и Ф. Ницше заключается в том, что для Фридриха Ницше воля есть конкретная индивидуальная воля человека, проявляет себя как «воля к власти», а точнее «воля к могуществу», а для А. Шопенгауэра воля бесконечная в своих проявлениях, она может быть как Мировая, так и индивидуальная; по Ницше принцип «воли к власти» создает неравенство людей, которое является сутью общественной жизни, вечным господством одних над другими, для Шопенгауэра воля должна воплощаться в справедливости, означает соблюдение границ утверждения своей воли и осознание самоограничения личностью своего поведения; в философии права А. Шопенгауэра для интерпретации воли свойственны пессимистические и аскетические мотивы, а в концепции «воли к власти» Ф. Ницше четко прослеживаются аспекты активизма и оптимизма.

Предложено под волюнтаризмом как видом иррационализма в праве понимать философско-правовое направление, в котором воля признается первоосновой правового бытия, познания и является решающей в саморегуляции человеком своего поведения и деятельности. Выявлено, что в волюнтаризме как виде иррационализма в праве, воле присущи следующие признаки: оспаривает значение разума как сферы осознания деятельности человека; является первопричиной всех социально-правовых процессов; определяет ход психологических и умственных процессов у человека; является движущей силой ума и имеет преимущества над правовым рационализмом; понимается как феномен саморегуляции субъектом права своей деятельности; определяется как мотивы, побуждения к действию; определяет направленность правового познания; формирует правовое бытие; выступает абсолютным началом в правовой жизни.

Установлено, что волюнтаризм как вид иррационализма в праве делится на два подвиды, в зависимости от философии права двух основных представителей А. Шопенгауэра и Ф. Ницше.

Ключевые слова: право, волюнтаризм, иррационализм, философско-правовая концепция, воля к жизни, воля к власти, правовое бытие, правовое познание.

*This article investigates voluntarism as a type of irrationalism in law. Common and different features were analyzed in the philosophical and legal concepts of the will in the works of A. Schopenhauer and F. Nietzsche. The philosophers both treat the phenomenon of the will as: comprehending mind only as ability to highlight the subjectivity of human personality; understanding the will as a supraindividual phenomenon, characterized by substantive basis of legal existence; law must influence the will, but not the intellect of a person; the will is primary in relation to consciousness and thinking; the will is an integral part of human activity; a person is an irrational creature who lives by instincts, unconscious motivations.*

*A. Schopenhauer and F. Nietzsche interpret the phenomenon of the will in the philosophy differently in the following aspects: F. Nietzsche believes that the will is a definite individual will of a person which is showed as "will to authority", or rather "will to power", but A. Schopenhauer thinks that the will is endless in its manifestations, it can be both world and individual; according to F. Nietzsche the principle "will to authority" creates inequality of people, which is the essence of social life, eternal dominance over others; according to A. Schopenhauer, the will must be embodied in justice, which means observance of the limits of the establishment of his will and recognition of self-restraint of the personality's behavior; in the philosophy of law of A. Schopenhauer the will is characterized by pessimistic and ascetic motives, but in the concept of "will to power" F. Nietzsche clearly traces the aspects of activism and optimism.*

*It was proposed to treat voluntarism as a kind of irrationalism in law as philosophical and legal branch, in which the will is recognized as the first principle of legal existence and cognition, and is important in self-regulation by a person of his behavior and activities. It was found out that voluntarism as a kind of irrationalism in law, the following features are inherent in the will: it challenges the meaning of the mind as a sphere of recognition of human activity; is the root cause of all social and legal processes; determines the course of psychological and mental processes in humans; is a motivation force of intellect and has advantages over legal rationalism; it is understood as the phenomenon of self-regulation by a subject of the right of his activity; it is defined as motives, motivation for action; determines the orientation of legal knowledge; forms a legal being; acts as an absolute beginning to legal life.*

*It has been established that voluntarism as a form of irrationalism in law is divided into two subtypes, depending on the philosophy of law of two main representatives: A. Schopenhauer and F. Nietzsche.*

*Key words: law, voluntarism, irrationalism, philosophical and legal concepts, will to life, will to power, legal existence, legal cognition.*

**Постановка проблеми.** У середині XIX ст. в західноєвропейській думці формується новий різновид ірраціонального напрямку, який ґрунтується не на свідомості і мисленні, а на волі як філософсько-правовій категорії. Виникнення такого напрямку пов'язане певним ланцюгом послідовних причин, однією з таких причин, звісно, стала емансипація у філософсько-правовій думці розуму. Окрім того, у світі відбулись і інші зміни, які сповіщали про кардинальне переосмислення філософії права, зокрема: були зауважені негативні сторони промислового перевороту і виявлені кризові явища в галузі культури. Отже, виявилась неспроможність одного лише розуму в досягненні різноманітних соціальних процесів і індивідуальних можливостей людської психіки. Тому філософія права дійшла до висновку, що явища життя не можуть трактуватись лише інтелектуально. Такому висновку посприяли філософсько-правові погляди А. Шопенгауера та Ф. Ніцше, які стали засновниками ірраціоналістичного напрямку - волюнтаризму.

**Стан дослідження.** Ірраціональний напрям «волюнтаризм» досліджувався такими вченими як: А.М. Аброчновим, О.А. Базалуком, В.И. Добриніною, С.Л. Зайцевою, Є.Ш. Камалдіновою, Я.И. Коваль, Н.М. Ковтуном, А.Г. Кутлушин, Е.Ю. Кривих, О.В. Марченко, Ф. Ніцше, Ю.В. Петровим, В.І. Селівановим, В.А. Трофіменком, В.В. Турбан, А. Шопенгауером та ін.

**Метою** статті є дослідження волюнтаризму як течії ірраціоналізму у філософії права.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Воля як сторона свідомості трактувалась вкрай повільно, оскільки довгий час стверджувалось, що вона є психічною силою, яка допомагає розуму в боротьбі з пристрастями. В одних філософів це самостійна здатність, в інших лише активна функція розуму. [1, с. 11]. Однак, у XIX столітті формується нова форма філософської метафізики, яка, з одного боку, є продовженням класичних традицій античної філософії, а з іншого боку, вона протирічить раціоналістичним підставам, базуючись на іншому джерелі - волі і життю як першооснові світу [2, с. 10]. Становлення ірраціоналізму загалом і волі як ірраціонального елемента зокрема пов'язане перш за все з працями К.Тертуліана,

А. Августина, К. Олександрійського, Ф. Аквінського, А. Шопенгауера, Ф. Ніцше. Волюнтаристські тенденції спостерігалися і в філософії І. Канта, Г. Гегеля, Й. Фіхте, у творах яких воля розглядалася як першопричина соціальних процесів, насамперед пов'язаних з політичною владою. [3, с. 25-26]

У 1883 році при спробах пояснити механізми поведінки людини в рамках проблеми волі виник напрям, що завдяки німецькому соціологу Ф. Теніссу отримав назву «волюнтаризм», який визнає волю особливою, надприродною силою. Згідно з ученням волюнтаризму, волеві акти нічим не визначаються, але самі визначають хід психічних процесів. Формування цього по суті філософського напрямку у вивченні волі має свою передісторію. Так, Епікур першим поставив питання про спонтанний, нічим не обумовлений, вільний вибір поведінки. Причиною виникнення подібних міркувань стала криза уявлень античної філософії про те, що головною духовною перевагою людини є розум, мислення [4].

Особливе місце у визначенні сутнісних ознак волюнтаризму посідають праці Аврелія Августина та Фоми Аквінського. Аврелій Августин тлумачить наявність волі та свободи волі у діяльності індивіда в соціальному середовищі через феномен відповідальності за гріхи. Воля, яка відсторонилась від незмінного загального блага і повернулась до власного блага, зовнішнього і нижчого, грішна за своєю сутністю. Подібно до Августина, у філософії Фоми Аквінського джерелом волевиявлення людини і критерієм його відповідності благу є Бог. В інтерпретації мислителя воля людини органічно пов'язана з щастям, яке у справжньому вияві полягає в єдності з Богом. Як розумна істота людина, за твердженням Фоми Аквінського, володіє свободою волі, яку Бог жодним чином не обмежує. Свобода волі обмежена лише зовнішніми факторами, не підвладними людині. Поділивши благо на індивідуальне та суспільне Фома Аквінський доходить висновку, що у сфері індивідуального блага воля вільна від необхідності. Натомість у сфері абсолютного блага (Бога) воля з необхідністю тримається його. У контексті порівняння волі як абсолютного начала і розуму як індивідуального нача-

ла, на думку Аквіната воля є рушійною силою розуму [3, с. 26-27].

У даний час можна говорити про зростання наукового, філософсько-правового інтересу до волі як феномену саморегуляції суб'єктом своєї поведінки і діяльності, яка зосереджує в собі зусилля до досягнення мети. У працях Шопенгауера, Ніцше і Вагнера ідея волі підноситься максималістськи: як волюнтаризм, який подається в якості сутності буття, формує саме буття. Волюнтаристи вважають, що світом «править воля», тобто життєздатність людини, спільноти залежить виключно від сили волі, а не від інших якостей, зокрема, не від їх раціональної обґрунтованості і виправданості. Відповідно реалізується і перемагає тільки той, що володіє достатньою волею. Всебічне вивчення ідей і праць дослідників цього явища можна вважати актуальною і важливою філософсько-правовою справою [2, с. 5].

Як відомо, основоположником ірраціоналізму як системи філософсько-правових поглядів став А. Шопенгауер, який зробив зовсім маленький крок: він відверто, явно визнав волю першоосновою буття. Згідно з його ученням, воля – сама серцевина, ядро всього приватного, як і цілого; вона проявляється в кожній сліпо діючій силі природи і в обдуманій діяльності людини [5, с. 140]. Починаючи з А. Шопенгауера, волюнтаризм став одним із напрямків метафізики, який розглядає в якості нового принципу не інтелект, а волю [6, с. 73].

Отже, «саме в Шопенгауера проблема раціонального та ірраціонального, що звучала до того глухо, ніби в підпіллі, вийшла назовні, стала предметом відкритого, широкого, усвідомленого й ретельного дослідження (хоча термін «ірраціональне» й відсутній у його філософії, раціональному він протиставляє ілюмінізм)». Завдяки його здобуткам філософія нині сприймається як «оголений нерв» ірраціонального, в ній б'ється сильний, потужний, життєвий пульс, наповнений живою енергією ірраціонального [7, с. 78].

Воля, за Шопенгауером, є сутністю життя, яка «запала» собі світло в інтелекті. Вона більш досконала, ніж інтелект. Інтелект для Шопенгауера – це щабель у розвитку організму, а сам організм і, відповідно, всі щаблі його

розвитку були сформовані і розвивалися під впливом життєвої необхідності. Нами постійно керує воля - вона всіляко впливає на інтелект, коли він розходиться з її прагненнями [8, с. 66].

Згідно з Шопенгауером, основою всього сущого є Світова воля, що створює абсолютний початок усього буття. До появи людини світ був тільки «волею», а з її появою він став об'єктом пізнання з боку суб'єкта, або «уявленням». Світова воля - несвідома, темна, на відміну від волі людини, не освітлена інтелектом. Інтелект є другорядним, оскільки він лише орган, пов'язаний з фізичною субстанцією - мозком, виникає й існує разом з людиною. Його собі створила воля, яка є надприродною. Сама воля більш довершена, ніж інтелект, що служить практичній меті, він - знаряддя в руках волі. [9, с. 192]

До кінця XIX століття свою завершеність волюнтаристські концепції знайшли у дослідженнях А. Шопенгауера, Е. Гартмана, Ф. Ніцше та ін. Феномен волі набуває статусу вихідного принципу буття. Це може бути світ як сліпа, самодостатня і тотальна «воля до життя», що діє за межами раціональних підстав і не піддається розумному пізнанню (А. Шопенгауер), або це може бути і несвідомий духовно-вольовий початок як основа всього сущого, включаючи і людську свідомість, яка виступає сліпим знаряддям нерозумної «світової волі», модель якої пропонується в дослідженнях Е. Гартмана чи це може бути і «воля до влади» як рушійна сила історії, модель якої розробив Ф. Ніцше [8, с. 70-71].

Ірраціоналізм є характерною рисою творчості і для Ф. Ніцше, оскільки він розуміє під розумом лише здатність, що виділяє суб'єктивність людської особистості. На розумові здібності людини впливають: харчування, клімат, місце проживання, спосіб відпочинку, егоїзм. Як вважає філософ, право має містити норми, які в більшій мірі впливають саме на волю людини, а не на розум, а тому воно має містити в основному примусові і зобов'язуючі норми. Приділяти багато уваги наданню прав і свобод не варто, так як на їх формування будуть впливати ті ж фактори, які впливають і на розвиток розумових здібностей. Так як у кожної людини зазначені фактори присутні в біль-

ший чи менший мірі, то і права, і свободи кожним індивідом будуть розумітися по-своєму, а це призведе до зіткнення інтересів і, як наслідок, руйнування суспільства [10, с. 50-51].

У працях Шопенгауера Ніцше привабила ідея волі, яка, за визначенням, є внутрішнім змістом суб'єкта; при цьому сам світ для суб'єкта є об'єктом споглядання - уявлення, а воля - сутність всіх сил, що творять світ. Але на відміну від Шопенгауера, для якого буття людини в світі трагічне і єдиний вихід для нього - постаратися придушити в собі волю до життя або хоча б послабити її шляхом усвідомлення, Ніцше стверджував, що треба не вбивати життя в собі, не нищити і вгамовувати в собі волю, а, навпаки, дати їй розгорнутися на повну силу. З іншого боку, Ніцше вважав як і Шопенгауер, що одного лише розуму недостатньо для вироблення цілісного світогляду. Розум, логіка і всі найважливіші розумові категорії є всього лише результатом пристосування організму до середовища. Відзначається, що для Фрідріха Ніцше воля є конкретна індивідуальна воля людини, яка виявляє себе як «воля до влади», а точніше «воля до могутності». Сутність будь-якого існування, на його думку, полягає в прагненні до панування і могутності. «Воля до могутності» властива всьому і всім, вона універсальна і рухає всім світом. Воля виступає центральним коренем життя, її метафізична суть виражається в прагненні творити і віддавати. Воля є первинною по відношенню до свідомості і мислення і нерозривно пов'язує її з людською діяльністю. Отже, метафізика Ніцше має особистісний характер, і саме це відрізняє її від метафізики Шопенгауера. Ним обґрунтовується, що «воля до влади» стає у Ніцше основоположним принципом пізнання. Пізнання тим сильніше, чим сильніше керуючим воля [2, с. 63, 65-66.]. Боротьба за владу, на думку Ніцше, йде як у внутрішньому світі людини, так і у зовнішньому світі. Людей філософ поділяє за неоднаковою кількістю «волі до влади»: одні її прагнуть більше, інші – менше. Такий поділ породжує нерівність людей, яка є суттю суспільного життя, вічним пануванням одних над іншими. Рівність є неможливою, згідно з ідеями філософа, а тому істинна справедливість закладена у первісному визнанні

нерівностей прав людей. Право осмислюється Ніцше як щось похідне, вторинне від «волі до влади», рефлекс останньої [11, с. 208].

Саме у вченні про волю як першооснову всього існуючого в повній мірі проявився волюнтаризм Ніцше. Отже, Ніцше замінив волюнтаризм А. Шопенгауера визнанням «волі до могутності» шляхом відсторонення вчення свого попередника про співчуття і аскетизм. Німецький мислитель вважав, що піднесені ідеї не що інше, як «завуальоване» звірство, де за добрими словами ховається воля до влади; у людей слабких вона проявляється як воля до свободи, у людей більш сильних - як воля до більшої влади, і якщо це безуспішно, то як воля до справедливості, а у найсильніших - як любов до людства, якою прикривається прагнення до придушення чужої волі. Згідно з Ніцше, єдиною реальністю є видимий світ, проте абсолютом в ньому виступає сама особистість з властивою їй волею. Саме воля є те, що робить людину неповторною і унікальною. Ніцше волю вважає первинною по відношенню до свідомості і мислення та нерозривно пов'язує її з людською діяльністю. Формулі Рене Декарта: «Я мислю, отже, існую» Фрідріх Ніцше усією очевидністю протиставляє положення: «Я володію волею і дію, отже, живу» [2, с. 76-77, 66].

Можна простежити як спільне, так і відмінне у філософсько-правових концепціях волі у А. Шопенгауера і Ф. Ніцше. Спільне у розумінні феномена волі у філософії двох мислителів наступне: осмислення розуму лише як здатності, що виділяє суб'єктивність людської особистості; розуміння волі як надіндивідуального феномена, який має характер субстанційної основи правового буття; право повинне впливати на волю, а не на інтелект людини; воля є первинною по відношенню до свідомості і мислення; воля нерозривно пов'язана з людською діяльністю; людина – це ірраціональна істота, котра живе інстинктами, несвідомими спонуканнями.

Різниця у трактуванні феномена волі у філософії А. Шопенгауера й Ф. Ніцше полягає в тому, що:

- для Фрідріха Ніцше воля є конкретна індивідуальна воля людини, яка виявляє себе як «воля до влади», а точніше «воля до могутнос-

ті», натомість для А. Шопенгауера воля нескінченна у своїх проявах, вона може бути як Світова, так і індивідуальна;

- за Ніцше принцип «волі до влади» створює нерівність людей, яка є суттю суспільного життя, вічним пануванням одних над іншими, для А. Шопенгауера воля повинна втілюватися у справедливості, що означає дотримання меж утвердження своєї волі та усвідомлення самообмеження особистістю своєї поведінки;

- у філософії права А. Шопенгауера для інтерпретації волі властиві песимістичні й аскетичні мотиви, а в концепції «волі до влади»-Ф. Ніцше чітко простежуються аспекти активізму й оптимізму.

Отже, дослідження А. Шопенгауера поклали початок новому руху в філософії другої половини XIX століття - волонтаризму. Волонтаризм - це одна з неоднорідностей некласичної філософії. У найзагальнішому сенсі філософія волі - це такий напрямок філософської думки, який визнає основою і сутністю дійсності волю, аналогічну людській волі. Волонтаризм - це філософський напрямок, що акумулює в собі дослідження, що спираються на феномен волі, який мислиться як вищий принцип буття і знання не тільки в своїх суто психологічних визначеннях, а й у визначеннях моральних, естетичних, релігійних і взагалі всіх практичних [8, с. 69-70].

Під волонтаризмом у широкому значенні можна розуміти світоглядну установку, відповідно до якої воля як прагнення до досягнення певної мети є вищим началом буття людини і світу. [12, с. 177] Людина в цьому світі є рабом волі, оскільки воля змушує її жити, яким би безглуздим та жалюгідним не було людське існування. Вона створила інтелект людині, щоб та пізнавала закони світу, краще виживала і пристосовувалася до цього світу. Людина завжди і скрізь служить не собі, не своїм інтересам, а волі, оскільки остання є потойбічним ядром оболонки життя, а уявлення - це об'єктивація волі, її прояв. До волі не можна застосовувати поняття, вироблені нами в нашому ілюзорному світі: час, простір, число, причинність тощо, у ній немає ні минулого, ні майбутнього, ні множинності, а значить - вона дана вся і сразу як єдина світова воля [13, с. 294].

В.А. Бачинін під волонтаризмом пропонує розуміти філософський напрямок, що ставить на чільне місце світового процесу вищу силу, іменовану волею (Шопенгауер) або волею до влади (Ніцше); практичну діяльність, підпорядковану вольовим рішенням, не узгодженим з доводами доцільності, раціональності, моралі і т. д. [14, с. 583]

Ірраціональна воля у світовому масштабі визнається згідно з волонтаризмом вищим початком буття та протистоїть раціоналістичному розуму. Волонтаризм у масштабі людського життя може приймати суб'єктивно особистісну форму: вважається, що людина, спираючись на свою вільну волю, сама здатна визначати свій життєвий шлях (не тільки відповідно, але і всупереч будь-яким обставинам) [15, с. 334].

**Висновки.** Вважається за доцільне розуміти під волонтаризмом як видом ірраціоналізму у праві філософсько-правовий напрям, у якому воля визнається першоосновою правового буття, пізнання та є вирішальною у саморегуляції людиною своєї поведінки та діяльності. У волонтаризмі як виді ірраціоналізму у праві волі притаманні наступні ознаки: оспорує значення розуму як сфери усвідомлення діяльності людини; є першопричиною всіх соціально-правових процесів; визначає хід психологічних та розумових процесів у людини; є рушійною силою розуму та має переваги над правовим раціоналізмом; розуміється як феномен саморегуляції суб'єктом права своєї діяльності; визначається як мотиви, спонукання до дії; визначає спрямованість правового пізнання; формує правове буття; виступає абсолютним началом до правового життя.

Вважається за доцільне розділити волонтаризм як течію ірраціоналізму у праві на два підвиди, в залежності від філософії права двох основних представників: А. Шопенгауера та Ф. Ніцше.

Волонтаризм А. Шопенгауера характеризується такими особливостями: введення у науку несвідомих ірраціональних моментів; зміна першопричини світу - раціональну абсолютну ідею на ірраціональний момент людської психіки - метафізичну першоволю; твердження, що світ - це матеріалізація й об'єктивація волі до життя; інтелектом керує воля; негативне

розцінювання інтелектуальної діяльності людини, оскільки вся інтелектуальна та емоційна конституція людини підкорена волі; розширення уявлень про людську суб'єктивність; відображення волюнтаризму у песимізмі, під яким слід розуміти негативне ставлення до життя, оскільки у ньому торжествує лише зло; песимізм – це моральна оцінка, що виражається в морально-філософському проекті порятунку і співчуття; почуття провини – орієнтир до позбавлення від «волі до життя»; проявляється через антропологічний принцип – заснований на концепції родової сутності людини як вольової істоти; воля об'єктивується як у людині, так і світі – Світова воля (поділ волі на суб'єктивну (фізична воля) та безсуб'єктивну (Світова воля)); воля виступає як особливе почуття самосвідомості.

Волюнтаризм Ф. Ніцше характеризується наступними особливостями: воля – це першопочаток, якому підкорюються думки, почуття і вчинки людини і яка є основою і рушійною силою світового прогресу; воля є первинною по відношенню до свідомості і мислення та нерозривно пов'язана з людською діяльністю; логіка і всі найважливіші розумові категорії є всього лише результатом пристосування організму до середовища, а тому одного лише розуму недостатньо для вироблення цілісного світогляду; воля є конкретно індивідуальною волею людини, яка виявляє себе як «воля до влади», а точніше «воля до могутності»; «воля до влади» є основоположним принципом пізнання; боротьба за владу йде в людині як у її внутрішньому світі, так і у зовнішньому світі; принцип «волі до влади» породжує нерівність людей, яка є суттю суспільного життя, вічним пануванням одних над іншими; рівність є неможливою, а тому істинна справедливість закладена у первісному визнанні нерівностей прав людей; право осмислюється як щось похідне, вторинне від «волі до влади», рефлекс останньої; людина є ірраціональною істотою, котра живе інстинктами, несвідомими спонуканнями; волюнтаризм Ніцше має особистісний характер.

Як бачимо, філософсько-правова теорія А. Шопенгауера відрізняється крайнім песимізмом, антиінтелектуалізмом, біологізмом

в трактуванні людини і суспільства, а також яскраво вираженим волюнтаризмом. Німецький мислитель, вловивши хвилю антираціональних настроїв, став одним із перших, хто запропонував альтернативу. Цією альтернативою покликана була стати воля, яка виражає себе в різних об'єктиваціях, тобто може бути Світовою та індивідуальною. Однак, Світова воля перенасичена негативними відтінками, оскільки призводить лише до людських страждань. Саме тому, підхопивши філософсько-правові ідеї А. Шопенгауера, Ф. Ніцше взяв за мету – подолання песимізму. Так, долаючи песимізм А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, навпаки, намагається створити філософію активної дії, однією з центральних категорій, якою є «воля до влади», а точніше – «воля до могутності». Однак, трактування волі Ф. Ніцше породжує нерівність у суспільстві, адже, згідно з філософсько-правовими ідеями мислителя, є два типи людей: прості, котрі створюють матеріальні блага і мають слабку «волю до влади», а інші – «аристократи», які покликані творити «вищі» цінності. Між цими двома типами йде постійна боротьба, боротьба воль. Таким чином, історія – це боротьба двох типів воль, вважає Ф. Ніцше. На жаль, прагнучи подолати недоліки волюнтаризму А. Шопенгауера, Ф. Ніцше створив насильницьку, біологізаторську концепцію, яка стверджувала про право на життя лише для «сильних» людей.

### Література

1. Селиванов В. И. Психология волевой активности / В.И. Селиванов. – Рязань, 1974. – 151 с.
2. Кривых Е.Ю. Волюнтаристская метафизика : Артур Шопенгауэр, Фридрих Ницше, Рихард Вагнер : диссертация ... кандидата философских наук : 09.00.03 / Кривых Елена Юрьевна; [Место защиты: Ур. гос. ун-т им. А.М. Горького]. – Нижневартонск, 2009. – 174 с.
3. Ковтун Н.М. Воля як основа соціальної активності: соціально-філософський аналіз: д-ра філос. наук, спец.: 09.00.03 - соціальна філософія та філософія історії / Ковтун Н. М. – К.: Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2016. – 418 с.

4. Ильин Е.П. Психология воли [Электронный ресурс] / Е.П. Ильин.- 2-е изд. — СПб.: Питер, 2009. — 368 с. — Режим доступа: <http://rutlib2.com/book/25918>
5. Шопенгауэр А. Собрание сочинений в пяти томах / А. Шопенгауэр. - Том 1 - Мир как воля и представление. - М., 1992. - 400 с.
6. Аброчнов А.М. Сосуществование и взаимопереходы рационального и иррационального: дис. на соиск. учен. степ. канд. филос. наук: 09.00.01 - онтология и теория познания / А.М. Аброчнов; Нижегородский Государственный Университет им. Н.И. Лобачевского. - Нижний Новгород, 2006. - 190 с.
7. Мудрагей Н.С. Рациональное – иррациональное: взаимодействие и противостояние / Н.С. Мудрагей // Историческиетипырациональности: В 2 т. – М.: ИФРАН, 1995. – Т. 1. – С. 77-94.
8. Базалук О.А. Экзистенциально-философский анализ феномена жизни в западноевропейской философии конца XIX - первой половины XX века: дис... д-ра филос. наук: 09.00.05 / Базалук Олег Александрович ; Переяслав-Хмельницкий гос. педагогический ун-т им. Григория Сковороды. - Переяслав-Хмельницкий, 2007. - 429 с.
9. Подольська Є.А. Філософія. Підручник / Є.А. Подольська. – К.: Фірма «Інкос», Центр навчальної літератури, 2006. – 704 с.
10. Трофименко В. А. Разум и воля как универсальные антропологические основы права : дис. на соиск. учен. степениканд. юрид. наук : 12.00.12 / Трофименко В. А. ; Нац. юрид. акад. Украиныим. Ярослава Мудрого. – Харьков, 2004. – 188 с.
11. Марченко О.В. Філософія права: навч. посібник. / О.В. Марченко. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. – 304 с.
12. Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології. Навчальний посібник зі словником / Н. Хамітов. Л. Гармаш. С. Крилова; під ред. Н. Хамітова. – К.: Наукова думка, 2000 – 272 с.
13. Касьян В.І. Філософія: Відповіді на питання екзаменаційних білетів / В.І. Касьян. - К.: Знання, 2008. — 347 с.
14. Бачинин В.А. Философия.права и преступления / В.А. Бачинин. - Худож.-оформитель Д.Гапчинский. — Харьков: Фолио, 1999. — 607с.
15. Камалдинова Э.Ш. Фатализм и волютаризм как категории социальной философии / Э. Ш. Камалдинова // Знание. Понимание. Умение : Научный журнал Московского гуманитарного университета. - 2012. - N 4. - С. 334-335.